

ACC. NR. 3256

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av: Helgesson, A. Kyrkoh.

Härad: Adress: Stehag

Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

1

Uppteckningen rör Kvacksalvare.

Lars Bläsing, "Bläringen", Las i Bläshus, var en på sin tid ej sällan anlitaad kvacksalvare. Han försökte sig på litet av varje - botade "skrofler" genom att skära bort skroflknutorna. Johan Johanssons (ringare) hustru har i yngre dagar anlitaad honom.

Lars i Emnaröd, f.d. jägare på Bosjökloster, tog sig an att sköta sår och benbrott.

ACC. NR. 3256

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av: Helgesson, A. Kyrkoh.
Härad: Adress: Stehag
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

2

Uppteckningen rör Sjukdom botas genom beröring, "Strykning", av
lik.

(Maria Pettersson, Stehags station): Hennes syster Ingrid, född 1/4 1856, hade ett svårt sår på halsen. Man hade förgäves sökt läkare. De förstodo sig inte på det. Det var "lyte". Mor föreslog nu, att man skulle låta en död ta det onda med sig i graven. Far skrattade till en början åt henne, att hon kunde tro på sådant gammalt skrock. Men hur det var, gick han dock omsider med på förslaget. I samma vändning avled i Verlinge hus en 17-årig pojke, Petter Larsson (4/2 1857). Sedan bud först skickats till Lars Petterssons, den dödes hem, för att de skulle veta, vad saken gällde, spände far för släden och skjutsade mor och Ingridbarnet ditupp. Under färden och vid framkomsten skulle man vara tyst. Det var svårt för far, som alltid brukade sitta och nunna, när han körde. Tigan- de kommo de fram till sorgehuset, dörrarna till likrummet öppnades, stillatigande av den dödes moder, och mor gick med barnet i famnen

Fram till den döde, fattade dennes hand och strök tre gånger över barnets sår, under det hon tilltalade den döde: "Petter Larsson, vill du vara snäll och ta detta onda med dig i din grav." Såret torkade nästan genast och Ingrid blev bra.

När Anna Jönsson, Stehags station, var 12 år gammal, besvarades hon av revormar. Hon blev botad genom att bli struken av ett lik. Det var när kyrkväktare Jöns Andersson i Landskrona var död 1868. Hennes mor hade förut talat vid om saken. Man skulle "komma tyst och gå tyst". Strykningen skedde med den dödes hand. Ingen läsning.

(J. Westin; Södra Sandby): Ännu på 1870-80-talet förekom i S. Sandby att, när något lik insatts i kyrkan, folk infann sig hos klockaren och i tysthet bad få låna nyckeln till kyrkan. Och det beviljades. De skulle "stryka". Det var något ont, som den döde skulle ta med sig i graven.

(Helga Hagberg, Stehag): När gamle Sallander stod lik, blev en av smed Sjögrens döttrar botad för "utslag". Hon blev smord med "likvattnet" och "struken" tre gånger med den dödes hand.

(Joh. Helgesson, Ö. Göinge): Lyte botas genom att taga barnet tre gånger kring ett lik, gossebarn kring kvinnligt och v. versa.

(Do.) Om barn ej kan "hålla torrt under sig", tar man av dess urin och fyller en flaska och får denna placerad hos ett lik av motsatt kön. Ett på detta sätt hulpet barn får emellertid ej "titta i sin mors grav". "Gör det då, kommer lydet tillbaka!"

(Joh. Helgesson, Ö. Göinge): Se ned ("titta") i sin moders grav får ej det barn, som blivit botat från ett lyte.

(Gualöftradition): Min mor (Kerstin Svensson, född 1832 i Gualöf) var som "skållad" på båda sina underarmar. Detta lyte botades därigenom, att hennes moder 9 dagar i rad (Motsvarande havandeskapets nio månader) före solens uppgång tianes och fastanes "gapade över" detsamma. Hennes mor förmanade henne att noga akta sig för, att när hennes mor en gång skulle begravas, titta i graven, att lytet inte måtte komma tillbaka.

(Ö. Göingetradition): Jöns Åkes dotter i Qvittinge hade blivit botad för lyte - hon "blötte i sängen", genom att ta av sin urin på en flaska och lägga i en mans grav. Fastän varnad såg hon vid sin mors begravning ner i graven och "blev åter svag".

(Chronfeldt): Den, som botats för lyte, fick vid risk att lytet kunde återkomma, ej se ned i sin moders grav.

(E. Thulin, Ingelstad): Om man såg ned i graven, kunde man ådraga sig fallandesot.

ACC. NR. 3256

Landskap: Upptecknat av: Helgesson, A. Kyrkoh.
Härad: Adress: Stehag
Socken: Berättat av olika personer (se resp. uppt.)
Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

Uppteckningen rör Bota sjuka.

(Gertrud And. Nils 7/2 1917.) - Vid Klingstorp (Munkarp) funnos två hopväxta träd (en ek och bok?). Genom det av stammarna bildade hålet drog man sjuka barn för att dessa skulle bli friska. Barnets linntyg lämnades kvar, upphängt i trädet.

Sjukdomar, särsk. barns, botades även genom att "hälsa på kyrkan". - Sissa Jönsdotter bodde i mor Ahlbecks hus vid kyrkan på 1850-talet. Hon anmodade Pernilla Måns Kristers, ringarens hustru, Gertruds mor, att gå med henne, när hon en dag för sitt sjuka barn skulle "hälsa på kyrkan". Pernilla lät övertala sig att gå med men stannade vid kyrkogrinden. Det var en morgon, innan solen var uppgången. Sissa sprang nu runt omkring kyrkan tre gånger avet och tre gånger rätt, föll på knä vid kyrkodörren och läste Fader vår. Hon läste dessutom någon bön, av vilken mor Gertrud dock ej kunde erinra sig mer än orden: hela denna gäs-

"Hälsa på kyrkan".

Skåne
Östra orten

3256

Ullsten
Stålmag

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

ten..... ellerhela detta kött....

Somliga mente, att man kunde "hälsa på kyrkan" även på avstånd, "bara man säg den". Det borde ske antingen en söndag eller torsdag. Seden förekom ej så ovanlig ännu på 1850- och 60-talen.

(Fru Hagberg 3/4 1918) - Einar Hagberg har haft engelska sjukan. Modern vände sig till en fru Ros i Vollsjö, som var berömd för att kunna bota "skävern". Kuren var följande: Bad två gånger i veckan, 7 händer malt och två händer salt. Med någon gul smörja, som fru R. själv lämnade, skulle alla leder smörjas två gånger om dagen. Tjärbindel, en över mag- och en över halsgropen. Kraftig mat: ägg, malet kött, soppor etc. Kuren visade sin kraft, verkan, om mindre än 8 dar.

Bot för eng.
sjukan.

En gumma i Stabbarp har även sysslat med att bota engelska sjukan (Ola Bengts i Lafröd anlitat henne.) Men skulle dricka hästmjök ur en huvudskäl.

Kerstin Stickerska i Hassle, do. vigd jord från kyrkogården om natten. "Har botat många".

En gumma i Riseberga, do. genom mätning. "Stack i lederna".

Gamla mor Grönvall använde vid ett tillfälle följande sätt för att bota ett barn, som efter sin mor syntes ha ärvt "slaget" (fallandesot). Hon tog tre händer vit sand och kastade

Bot för
"slaget".

över barnets vagg under läsning av följande: "Så många sandkorn, så många år skall du vara fri", varefter barnets kläder blevo uppbrända.

(Helga Hagberg 1917 efter Elna Nils Pers i Tatt-rabacken) - Vissa sjukdomar kunde botas genom att "slå krampaknuta". En tråd lägges i ring med två yglor och knytes på ett visst sätt. Brister tråden, hjälper det ej den gången. Mor Kerstin Per Knuts (död 1916) var skicklig i denna konst.

"Slå krampa-
knuta".

Trollknuta. Vid reparation i Stehags prästgård 1909 hittade en av snickarearbetarna en linnelapp med nättalin inknuten i (medel mot mal). Förvånad och bestört uppvisade han för sin hustru sitt fynd. Han menade, att det var en trollknuta.

"Trollknuta"

(Helga Hagberg) "Ta bort vårtor". Man tar en fläsk- Medel mot
svål - den bör helst vara "stulen" - sådan stöld anses lovlig -
smörjer därmed över vårtorna och nedgräver sedan svålen under en
sten - allt under tystnad. vårtor.

När gamla Sallande/stod lik, blev en smeden Sjögrens dotter botad för "utslag". Hon smordes med liktvättvatt- Bot för ut-
net och blev tre gånger struken med den dödes hand. slag.

Mot engelska sjukan hjälper en dekokt på 9 olika Bot för eng.
slags lövträd. Kvistarna böra under obruten tystnad insamlas en kväll, sjukan.
innan månen har gått ned. Dekokten gives åt barnet söndagar, tis-
dagar och torsdagar.

En annan kur: Ett ägg delas. Barnet får den ena hälften, den andra lägges, under det man går baklänges, i en myrstack.

(Kantor Westin. Trad. fr. S. Sandby.) - Varje- "Stryka lik" -
handa sjukdom, rosen, värk etc. ansågs man kunna bli befriad från bot för alla
genom att "stryka lik". Man strök över sin egen sjuka lem, och då sjukd.
över motsvarande lem på liket. Var lik "bisatt" i kyrkan, hände
det, att folk infann sig hos kyrkväktaren sent på kvällen och bad
att få låna kyrknyckeln. "Strykningen" borde helst ske vid midnatts-
tid. Ännu vid folkskollärare Westins fars död 1889 framställdes
sådan begäran.

"Likstensvatten" - regnvatten, som stannat i Medel mot
fördjupningarna å de gamla liggande gravvårdarna - användes att vårtor.
"stryka bort vårtor" med. Det skulle ske i tysthet, så att man ej
talade med någon om det eller under tiden.

(Fru Serner, Bosarp.) "Bölder sättas ut". En gumma "Sätta ut
i Bosarp hade satt ut något på en tallrik - varnade barn, att de ej bölder".
fingo vidröra det - eljest fingo de bölder.

Tandvärk. - Borra en gren i den sjuka tanden. Medel mot
(Clara Svensson, 20 år, från Killeberg, 1920.) tandvärk.

Hon besvärades 1910 av revormar på händerna. En klok gumma, som hon
hänvände sig till, spottade genom ett halmstrå och skrev hennes och Bot för rev-
sitt eget namn. Hon blev befriad från revormarna men fick i stället ormar.
kartnaglar.

(Syster Ingrid, Knislinge, hade på 1880-talet 83 stycken vårtor på händerna. "Frågotta Johansson" fick se dem, strök med handen över dem och efter 8 dagar voro de alla försvunna.

Medel mot vårtor.

Do. Ingrid. När man såg någon ha revorm borde man spotta tre gånger. Hon hade själv blivit så "bespottad".

Medel mot revormar.

"Hossabed" - fingerönt. - Kerstin Stickerska, Stehags station meddelat 18/11 1921: I Bara, hennes hembygd, botades i hennes barndom fingerönt (benröta?) på följande sätt: Man tog en kam, en kniv (det skulle vara med tånge genom skaftet), 9 små stenar (stora som ärtor), en nypa grönt gräs samt "rinnande vatten" (ur bäck). Först med kammen och sedan efter vartannat med allt det följande snodde man runt omkring det sjuka fingret - stenarna togos tre och tre, så att det på det sättet skulle "snurras" kring fingret 7 gånger och för var gång läste man följande:

Bot för "hossabed".

Hossabed ska utmanas
med kam och med kni
med stenarna ni
med gräset det gröna
o rinnande vann
i helga tre namn
Gud Fader och Son och den helige And!

(Fru Hagberg 3/4 1918) Lyte botas. - När mor

Bot för lyte

Eriksson, Tattrabäck, "gick med ett av barnen" hade en hund en gång illa bitit en anka i halsen. Då mannen ej kom sig för att slakta djuret, gjorde mor E. det själv. När barnet föddes, hade det ett gruvligt utslag, var som blodigt på hela halsen. Fru H. rådde henne nu att komma upp till Orabus(?). De hade där en "andrik", som de gott kunde undvara. Men absolut tigande skulle hon komma, om kuren skulle lyckas. Mor E. kom med sitt barn, Hagberg fick tag i andriken och högg huvudet av honom. Fru H. tog kroppen och kring-smorde med det rinnande blodet barnets hals. Modern tyckte, det såg hemskt ut och höll på att bryta tystnaden men hejdades genom ett "håll käft" av fru H. - och kuren lyckades.

(Ida Holmqvist 3/4 1918.) - En handlande Jönsson Bot för fal- i Rinkaby hade en son, var var illa däran med fallandesot (9 anfall landesot. en dag). Han slingrade sig och vred sig som en ål. Modern hade förstås varit oförsiktig och rensat ål, när hon ej bort göra det. Man fick nu tag i en levande flådd ål och smorde med det framsipp- rande blodet den sjuke. Det halp, och pojken växte upp och har ald- rig mer haft anfall av sjukdomen.

En liten flicka var röd på ena och vit på andra Bot för lyte kinden. Man vände sig till en klok gumma i Vranarp. Denna tog sin sko och strök barnet över kinderna, Om fjorton dar var flickan bra.

"Kloke Lars" i Sjöbo botade en pojk för "blodsvulst".
"Stick hål på ringfingren torsdag, tisdag, torsdag vid solnedgången" "Blodsvulst

eller "gapa 40 mornar över det och spotta, innan solen går upp".

(Syster Ingrid/Knisslinge/ 1920.) - Vår egen mor

botad av sin mor (Gualöf) för lyte, som bestod av röd, sårig hud å hand och arm genom tvättning med "ungkåstavann". "När jag ä död, skall du inte titta i graven, för då kommer lydet tebage", tillade ^{hon,} _{då} hon en gång för mor berättade härom.

(Syster Ingrid.) - Jöns Åkas dotter i Kvillinge

"blötte i sängen". Hon fick rådet att ta urin på en flaska och lägga ner i en mans grav. Hon gjorde det. Hon hade varnats för att se i sin mors grav. Hon gjorde emellertid det, och "så blev hon åter svag".

Syster I. hade av mor hört, att ett visst lyte kunde botas, om man fastande och tigande 40 morgnar "gapade" över detsamma.

(Mor Ahlbeck.) - En av pojkarna hade sår i ändan som av halmstrå. Tog strå och brände, blandade askan i vatten och tvättade pojken därmed. Han blev bra.

Prosten C.W.Appelgren botade sin dotter Anna för revormar å benet genom att läsa (möjligen var det mera på skämt):

"Revormens döttrar voro nio

Rätt som di va 9, så va di 8 etc.

Rätt som di va en, så va di ingen."

"Sjukdom ådrar man sig aldrig i kyrkan" - det

Bot för lyte

Bot för lyte

Bot för revormar.

höll gamla prostinnan Appelgren orubbligt fast vid.

Fallandesot kan man ådraga sig genom att se ner i en grav.

"Ställa sjukdom på andra". - Ur bölden tog man "bullamoren" (varklump) och svepte i en näsduk, som man kastade. Den, som tog näsduken, på honom övergick bölderna!!!!

Mot magsjukdom användes maggördel, fylld med örter. St.Hansört bäst.

Även mot påssjuka liknande medel, bundet om haka och kinder.

"Källan" = frossa. Frossbrytningar kallades "frösköror".

Mäta för mosjukan (engelska sjukan?). (Medd. av Elisabet Norström /22 år/ under vistelse i Stehags prästgård 1915.)

- Mor Sven Måns i Kabelöf, en kvinna mellan 60 å 70 år, lärde sig denna konst av sin gamla mor redan vid 10 års ålder, men fick ej lov att utöva den, förrän hon var konfirmerad.

Mosjukan yttrar sig i svaghet och slapphet i lederna - lemmarna liksom vissna och hänga slappa. Det är mest barn, som angripas, men även äldre - så härom året en 40-årig torpare. Det gäller att "bli mätt" i rätt tid. Mätningen, vartill begagnas en vit, otvättad ylletråd, som ej rört vid golvet, skall ske en gång i veckan under tre på varandra följande veckor, och

Fallande-
sot.

"Ställa sjuk-
dom på andra

Bot för mag-
sjukdom.

Bot för pås-
sjuka.

Frossa.

Mäta för mo-
sjukan.

varje gång mätes man tre gånger, från nacken till hälen, dito till andra hälen - den mätande "stannar" (mäter bitvis) vid varje led (hals, midja, lår, knä, ankel) - dito från fingerspets till fingerspets. (Obs. han "stannar" även vid varje led på fingrarna.) Den mätande gör över ryggen korstecken och spottar tre gånger. Tråden rullas nu om fingrarna på den mätandes ena hand. Den sjuke sticker sin tumme genom den avtagna trådyglan, en nypa salt lägges på denna, men avstrykes av den sjuke själv med andra handen. Detta upprepas trenne gånger och under utförande läses följande bön:

"Vi voro två, jungfru Maria den tredje,
Vi ville som alskan(?) hjälpa med tre röda ränder,
Den första solen, den andra månen,
Den tredje den välsignade regnbågen.

I Fadrens, Sonens och den Helige Andes namn".

Men "amen" får man inte säga, "nä för allt i världen". - Av tråden göres nu en stor "ygla", genom vilken den sjuke 3 gånger skall passera, under det han tager 3 steg framåt och dito under det han tar 3 steg bakåt. Och är det viktigt, att yglan, som lägges över den sjukes huvud, när den sänkes ned, för att kunna överstigas, ej får vidröra marken. - Ingen betalning! Den, som blivit mätt, får ge, vad han vill. Kuren osviklig! Senast har en mor Sven Måns dotterdotter blivit hulpen.

Gamla "Grips Ellna" övade i min egen hemförsam-

ling Knislinge liknande konst med att "måla". Jag har t.o.m. själv vid 8-9 års ålder (omkr. 1878) av henne blivit "mätt". Minns dock ej, om hon brukade salt eller läste någon bön.

Samma mor Sven Måns hade meddelat följ.sätt att kurera "Nelleblåsor" (utslag): Tre torsdagsmornar i rad tager man tigande och fastande en "nellestjälk" (nassel-) och gnider tre gånger över det sjuka stället och säger: "Jungfru Maria hjälp oss."

(Fru Kristoffersson, Verl. 1918): Gamla Margreta tog bort vårtor ("strök bort") genom att stryka dem med ett kluvet äpple. Mejerist på Glemmingehus blev hulpen på ett par dagar. Det var på 1880-talet.

Enligt fru Karlsson i Hassle användes i Frenninge en kluven lök (rödlök). Efter strykningen lades den kluvna löken tillhoppa och placerades under en sten. När löken ruttnat, voro vårtorna borta.

Enligt fru Westin användes av många här i Stehag som medel mot vårtor bestrykning med maskrossaft - även bestrykning med krita.

Att vårtor "tvättas bort" med vatten från "likstenar" (liggande) ~~KXXXXX~~ kände fru Trulsson till från V.Karaby och fru Kristoffersson till från ^{(-löv} Remmar) och Westin från S.Sandby. Man borde ej tala utan vara tyst, både när man gick dit och där.

Att "knyta bort" vårtor är även vanligt. Tråden

Bot för "nelleblåsor".

Medel mot vårtor.

gräves ner. Ebba Orstadius berättar, att hennes bror Knut hade båda händerna överfulla med vårtor. De försågos med bläckprickar för att lättare kunna räknas. Så knöt deras mamma en knut för var, och tråden grävdes ner på en plats, över vilken ynglingen ansågs ej komma att gå. När tråden förmulnat, voro alla vårtorna borta med undantag av 5, som man glömt att "knyta för". Ebba O. själv befriad från vårtor vid ögat på samma sätt.

(J. Westin): Man stjälper en fläsksvål, gnider därmed vårtorna och gräver ned svålen vid en jordfast sten - för att man ej skall gå över den.

Älvablåst (blemmor) botas (enl. Aug. Svensson, Våghult, Kyrkh.) med nässlor, som tagas genom en gårdsgård.

Villapaskott (ont i benen, sår vanl.) botas genom att en annan, som själv botats, skjuter över den sjuke, som placerat sig på en jordfast sten. (en gubbe i Våghult använder det sättet.) skott!

(Enl. Aug. Svensson, Våghult, Kyrkh. 8/3 1922): Innevarande år 1922 kom en fader och bad att få något "hästblod". Han skulle ha det för sitt barn, som fått "hästalyde". Vad det senare var, visste A.S. ej.

Blod av skator skall enligt samme meddelare vara universalmedel mot allt slags lyte. Skatblod.

(Sam. medd.): "Possa krudd" - en nypa krut lägges t.ex. på ryggen och antändes - botar för varjehanda krämpor, dålig

Medel mot
"Älvablåst".

Medel mot
"villapa-
skott!"

Medel mot
"hästalyde".

"Possa krudd"

matlust etc. En 80-årig gubbe i Rönås använde medlet mot andfåddhet. "Här är pjske", sade han, "ja får lov o possa krudd."

"Den vita elden", vita blemmor, utslag å munnen, "Den vita elden; Den
"den röda elden", röda do., botas genom att man "skjuter över dem" röda do."
(med flinta och kniv). Bruk ännu 1868 i Herslöf enligt fröken Jöns-
son.

Sofia Friman (död 1912?) övade ännu konsten att Bot för rev-
"skriva bort revormar". Det skulle ske med en knappnål och göras ormar.
en torsdag.

(Chronfeldt): "Flen" (juversjukdom) botas på föl- "Flen".
jande sätt: Man går in i ladugården och hälsar: "Go kväll, Flen."
Sedan man mjölkat så mycket mjölk, som behövs, smörjer man därmed
över juvret på kon, och så tilltalar man åter "Flen" och ber honom
"flötta nu härifrån". (Tradition från Mönsteråstrakten.)

Mot vårtor. Men tar en blomma av "rävsvans" (ver- Medel mot
baseum nigrum) och trycker (smörjer) med den fuktiga nedre delen vårtor.
av denna mot vårtan tre gånger. Maria Johansson intygar, att det
hjälper.

(Chronfeldt): "Kydsår" smordes med gravstensvatten. Bot för
Halp ej detta, tillgreps som sista medel att "stryka bort det med "kydsår".
kyrkans altarduk".